

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 96, ינואר 2015, שבט תשע"ה

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

פרוייקט "קז'ימייז' - אלבום משפחתי"

הפסטיבל לתרבות יהודית בקרקוב, שיתקיים בקיץ 2015.

הכתובת למשלוח התמונות ברזולוציה של 300dpi ובנפח של לפחות 1mb, בלוי הסבר קצר על המחבר ותיאור התמונה או הסיפור הקשור בה, וכן הצהרה בקשר לזכויות יוצרים וכי הפרוייקט ויוזמיו יכולים להשתמש בתמונות לכל מטרה שהיא: kazimierz.album@gmail.com

ההשתתפות פתוחה לציבור ואינה כרוכה בתשלום.

קבוצת פעילים של הפסטיבל לתרבות יהודית בקרקוב, המכנה עצמה "מאכערים" יזמה פרוייקט של "אלבום משפחתי" והם מזמינים את תושבי קז'ימייז' בהווה ובעבר לשתף את הציבור בתמונות של הרובע.

המטרה היא להציג את השינויים שחלו במקום במהלך השנים, באמצעות הצגת תצלומי חובבים.

התמונות הנבחרות תפורסמנה בבלוג באינטרנט ובשלב מאוחר יותר מתוכננת תערוכה לקראת השנה ה-25 של

פתיתים,

פיצוי חד-פעמי ל"ילדי

שואה: לפי הסכם שהושג בין ועידת התביעות לממשלת גרמניה בקיץ האחרון, מי שנולדו בתקופה שבין 1 בינאר 1928 ועד תום המלחמה, ואשר נרדפו כיהודים בהיותם במחנה ריכוז או בגטו או שחיו במסתור / בזהות בדויה תחת הכיבוש הנאצי תקופה של 6 חודשים לפחות, עשויים להיות זכאים לתשלום חד-פעמי בגובה של 2,500 יורו כ"ילדי שואה".

התוכנית תופעל מ-1.1.2015. ועידת התביעות תשלח טפסים לכל מי שקיבל בעבר או מקבל בהווה פיצויים באמצעות ועידת התביעות, אך תשלומים כאלה אינם ערובה לזכאות זו.

מי שלא יקבל את הטפסים מוועידת התביעות, וסבור שעשוי להיות זכאי לפיצוי החד-פעמי, יכול למלא את הטופס שנמצא באתר האינטרנט בכתובת www.claimscon.org או במייל info@claimscon.org טפסי הבקשה ניתנים חינם ואין נדרש תשלום בגין הגשתם. יורשי "ילדי שואה" אינם זכאים לפיצוי זה.

המידע התקבל מוועידת התביעות.

בתקופת השואה פעלו בקרקוב, כמו גם בערים אחרות, מעבדות לזיוף מסמכים. מעבדה כזו פעלה, ככל הנראה, ברחוב מיודובה 26 (אולי ב"טמפל"). האם היו מעבדות נוספות? יודעי דבר אומרים שכינוי המעבדה היה "מסגריה". האם כך היו הדברים?

תערוכת צילומים של בית הקברות רמ"א בריבניק

מה מביא לכך שבית הקברות היהודי בקרקוב הצמוד לבית כנסת של הרמ"א מרתק אלפי תיירים? על שאלה זו מנסה לענות הצלם **אדם גריצ'ניסקי** (Gryczyński) בתערוכת צילומיו "רמ"א", המוצגת בבית התרבות שבריבניק (מחוז פודקרפטי).

על קברו של הרמ"א בל"ג בעומר, שנות השלושים של המאה ה-20

אדם גריצ'ניסקי הוא צלם ידוע בקרקוב, ומאז שביקר לראשונה בבית הקברות, בשנת 1986, החל לצלם ולתעד את המקום בנסיון להבין את סוד משיכתו העצום.

את בית העלמין, שהוקם במחצית המאה ה-16, ופסק מלשמש כמקום קבורה בשנת 1800, פוקדים אלפי אנשים מידי שנה.

קריאת מגילת אסתר וציון 72 שנה לחיסול גטו

לציון 72 לחיסול הגטו. המצעד יתחיל בשעה 12:00 בככר גיבורי הגטו בפודגוז'ה, יעבור ליד שרידי החומה שנותרו ברחוב לבובסקה, ומשם עד לאנדרטה "היהודית" בפלשוב, לתפילת קדיש ו"אל מלא רחמים".

מי שרוצה להצטרף מוזמן להתקשר למערכת.

ביום ה', י"ד באדר תשע"ה, 5.3.2015 בשעות 17:45-19:30 נקיים קריאה במגילת אסתר בבית הכנסת ב"ד ושם". בארוע תוצג מגילת אסתר שנמצאה בעת חיסול גטו קרקוב ב-13 במרץ 1943. כולם מוזמנים.

ביום ראשון, ה-15.3.2015, נצעד יחד עם מאות מתושבי קרקוב, במצעד זיכרון

בתי קפה ומסעדות בקרקוב של פעם

יהודי קז'ימייז' ופודגוז'ה נהגו לקיים את הפגישות המשפחתיות והשמחות בבתי, ולא נהגו לבלות בבתי קפה ובמסעדות. ובכל זאת, היו בעיר מספר מקומות שהיו חביבים על היהודים. ניסינו לאתר את שמותיהם, כתובותיהם, המטעמים המיוחדים בהם התמחו והאווירה שבמקום. כל מי שיכול להוסיף מידע נוסף או תמונות של המקומות כפי שהיו "פעם" – יבוא על התודה והברכה.

נובורולסקי Noworolski

בית הקפה המפורסם ביותר בכיכר השוק של העיר העתיקה, בבנין הסוקיניצה, הוא "נובורולסקי", הידוע בסלנג המקומי בשם "נובורול". המקום נפתח על ידי משפחת נובורולסקי עוד בשנת 1910, והיה פופולרי מאד בקרב העילית הקרקובאית עוד לפני המלחמה. בין אורחיו הקבועים היו אמנים, פרופסורים ואנשי רוח. בשנות המלחמה הותרה הכניסה למקום לגרמנים בלבד, וב-1949 הולאם המקום ממשפחת נובורולסקי על ידי הקומוניסטים. בשנת 1992 הושב המקום לבעליו המקוריים. אופיו המקורי שומר עד היום.

כל חובבי הקפה היו באים ל"נובורול" כדי ליהנות מהקפה, מעוגות הקרמובקה ותות יער עם שמנת, והמפורסמים ביותר היו ה"צינורות" ממולאי הקרם המדהים, אותם נהגו לאכול תוך כדי לגימת ליטרים של גוזז פטל (מי סודה עם מיץ פטל אמיתי). כל חובבי הקפה היו באים לנובורול.

פ. מאוריצי Maurizio

הקפה השני במרכזיותו בכיכר הרינק היה קפה מאוריצי, ששכן בבית מספר 38 בכיכר ב- linia a-b - הקטע שבין רחובות Florianska ו-Slawkowska. בימי ראשון לפני הצהריים אפשר היה לפגוש כאן יהודים אלגנטיים משוחחים בפולנית. ריחן הנפלא של העוגות נמהל בריחו הארומטי של הקפה ואלה התפשטו בכל הכיכר. ה"ספציאליטה דה לה מזון" היו סירות שוקולד ממלאות קצפת עם דובדבן מסוכך. במדריך הטלפונים משנת 1939 נכתב: Cukiernia P. Maurizio, poleca znane z dobroci wyroby z zakresu cukiernictwa.

ציגנריה Cyganeria

בית הקפה ציגנריה ששכן ברחוב שפיטלנה 38 מול התאטרון ע"ש סלובצקי (J. Słowacki), נודע בדברי הימים של יהדות קרקוב בשל הפעולה המזויינת שערכו נגדו חברי הארגון היהודי הלוחם בליל ה-22 בדצמבר 1942, פעולה שבה נהרגו מספר גרמנים ונפצעו עשרות.

הבנין נבנה ב-1912 לפי תכנון של האדריכל תאודור הופמן, ובמקום שכן בית קפה בשם "התאטרון" (Teatralna), אשר שרת בעיקר את קהל באי התאטרון, והצטיין בקרמובקי הנפלאים שלו. גם צעירים יהודים נהגו לשבת בבית הקפה, ולהזמין את בנות זוגן לצאת במחול. בשנות השלושים שונה שמו של המקום ל"ציגנריה", והיום פועל במקום מרכול, שבו אפשר לצפות במספר תמונות מבית הקפה "ציגנריה".

יאמה מיכאליקה Jama Michalikowa

ברחוב פלוריאנסקה מס' 45 שכן אז, ושוכן עד היום, בית הקפה העתיק והמפורסם "יאמה מיכאליקה" (Jama Michalika). המקום נפתח בשנת 1895 על ידי יאן אנטוני

נובורולסקי בבנין הסוקיניצה

מיכאליק, ועיצובו המקורי, בסגנון ארט-נובו, נשמר עד היום. את קירותיו מעטרם קריקטורות וציורים, שצוירו במהלך השנים. היה זה מקום מפגשה של העילית האינטלגנטית, כולל היהודית, של קרקוב. ב-1905 הופיע במקום קברט בשם Zielony Balonik ("בלון ירוק"), ואטרקציה נוספת במקום היתה הופעה של תאטרון בובות (הבובות מוצגות עד היום בבית הקפה). היום המקום משתר בעיקר בזהמה וצעירים המרוויח את צמאונם בכוס קפה או במשקה אבסינט.

Bisanz - Warszawianka

ברחוב Dunajewskiego מס' 4 שכן בית קפה, ששימש מקום מפגש מקובל בימי ראשון, של אנשי עסקים יהודים עם מכריהם היהודים והפולנים, וגם הנשים היו מצטרפות. היזם והבעלים של המקום היה Jan Bisanz, פולני שהגיע לקרקוב מאיזור לבוב. בתחילה היה זה קפה מסעדה, ששכן ברחוב שפיטלנה 19. במחצית השנייה של שנות העשרים נפתח, בעזרת בניו, בית קפה במלון גרנד ופבליון בפלנטי, וב-1934 נפתח בית הקפה ברחוב דוניבסקיגו, עם חצר פנימית מעוטרת במזרקה, והיה ידוע בקפה המשובח שלו.

בזמן המלחמה בחרו בני משפחת ביסנץ' לשתף פעולה עם הגרמנים, והמקום היה חביב על הקצינים הגרמנים כמו גם על עוזריהם המלשינים. בליל "ציגנריה", 22 בדצמבר 1942, זרקו חברי תנועות הנוער היהודי רימון יד למקום, אך זה התפוצץ ברחוב מבלי לגרום נזק.

"מתחת לסחבה" (Pod Szmatka)

בית הקפה הספרותי של קרקוב, בתקופה שבין שתי מלחמות העולם, שאומץ על ידי הקהילה האמנותית-ספרותית של יהודי קרקוב היה המסעדה / בית הקפה Pod Szmatka (מתחת לסחבה, מתחת למטלית) שברחוב דיטלה 51, שהיה בבעלות ספיר. האגדה מספרת כי המקום רכש את הפופולריות שלו בקרב הבוהמה היהודית לאחר שהשחקנית היהודיה, מריה אורלסקה, שהופיעה הופעת אורח בתאטרון היהודי האידישי שברחוב בוכנסקה 7, הזמינה את חבריה לבית קפה זה.

(המשך בעמוד הבא)

בתי קפה ומסעדות בקרקוב של פעם

Cichy Kącik

"הפינונת השקטה" היה בית קפה ששכן בקצה המערבי של Blonia, והיה מקום מאד מקובל על יהודי קרקוב.

Lasek Wolski

בית קפה מקובל בין יהודי קרקוב היה ביער Wolski, לא רחוק מגן החיות. לכאן היו באים בעיקר בקיץ, לנוח כמה שעות, לשתות קפה ולקנח בעוגות. בימי ראשון בשעות שלפני הצהריים היה המקום מלא יהודים, שדברו בפולנית, גם אם הם היו אלה אורתודוקסים מקצימיץ.

Park Jordana na Bloniach

בתוך מדשאות הפארק היה בית קפה פסטורלי, ובו פבליון. לבית קפה זה אפשר היה לבוא עם ילדים, ולעיתים קרובות אפשר היה לראות כאן סבים עם נכדיהם, כשהסבים שותים קפה והנכדים משחקים בפארק (אחד המשחקים החביבים והמיוחדים כאן היו מכוניות מונעות בדושות). במזנון שבפארק אפשר היה לקנות גרגרי יער, בשמנת, לחם כפרי וסוגי גבינות, וחלב "חמוץ".

Europejska

בית קפה / מסעדה בכיכר המרכזית (Główny Rynek 35), שעד היום נשתמרה בו האווירה של אירופה במאה ה-19.

פניקס (Feniks)

המקום, שנפתח בשנת 1938 ברח' Św Jana, כמועדון ריקודים ומסעדה, והיה מקובל מאד בין הצעירים היהודים, שם נהגו לשבת ולרקד.

שלושת הדגים Trzy Rybki

בשצ'פנסקה מס' 5 (Szczepańska) הפעילו האחים ברנרד ופרדיננד פילגוט (Feilgut) את המסעדה Trzy Rybki, שנפתחה אחרי מלחמת העולם הראשונה ונוהלה על ידם עד מלחמת העולם השנייה. ב-2006 חודשה המסעדה שנחשבת לאחת הטובות בעיר (מוזכרת באתר הרשמי של עיריית קרקוב).

Hawelka

המסעדה, בכיכר המרכזית מס' 34, הוקמה על ידי אנתוני הוואלקה, אחד משני האחים הוואלקה שהיגרו ממורביה, האחד לוונייה והשני לקרקוב. הקרקובאי פתח במקום מעדניה שהציעה גם ארוחת בוקר, מה שהיה אופנתי מאד באותו זמן. בחדרים האחוריים של המקום נעשו עסקאות בין הסוחרים, ובמהלך השנים התפתח המקום למסעדה ובפרסומת למקום, בספר הטלפונים משנת 1939 נכתב: Restauracja A. Hawelka, buchalterja, sala (Tetmajerowska, gabinety). המסעדה פועלת עד היום הזה, ומפורסמת במרק הפטריות שלה המוגש בתוך כיכר לחם.

Jutrzenka

ברחוב Sienna לא הרחק מהכיכר המרכזית, כיכר השוק, היה המקום הפופולרי בעיר לנקניקיות עם כרוב, גבינה ואוכמניות, חביתת פטריות ורגל קרושה.

מסעדת צחובה (Cechowa)

ברחוב יגלונסקה 11 שוכנת מסעדת צחובה, שבה הוגשו אז, וגם היום, מאכלים פולניים טיפוסיים.

(סיום בעמוד הבא)

קפה מסעדה הוואוקה, בכיכר הראשית מס' 35

בשבתה במקום הבחינה במטלית שעפה ברוח, ונתלתה על שלטו הבולט של בית הקפה, והיא שהדביקה את הכינוי לבית הקפה. מאז יצא שמו ברבים. סופרים, ציירים משוררים, גם מבני הדור הצעיר וגם בני נוער נהגו לפקוד את המקום.

בין האורחים הקבועים במקום היו: המשורר והצייר האידי בר הורוביץ, הסופר יואל דמביצר, יוליוש ויטקובר והנריק ובר מה"נובי דזיינינק" ואחרים (אומרים שקרמובקה עלתה כאן 30 גרוש).

Jagiellonska

מעדניה מקובלת במיוחד בין הצעירים, וקיימת עד היום, ברחוב יגלונסקי צעדים ספורים מהתאטרון הישן.

קזנובה Kasanowa

בית קפה נוסף באותו רחוב פלוריאנסקה היה קזנובה, מקום אליו היו מגיעים בעיקר צעירים, על מנת לחולל עם בנות זוגם.

בתי קפה במלונות

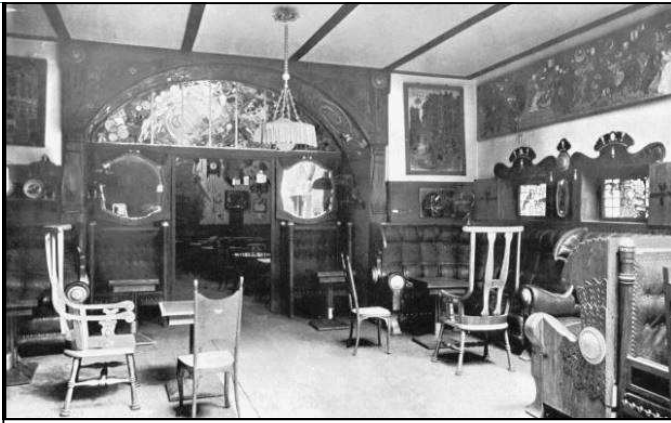
במספר בתי מלון בעיר היו בתי קפה, בהם נהגו להפגש אנשי עסקים יהודים, בעיקר לפגישות עסקים. בתי קפה כאלה היו בקומת הכניסה של מלון Grand Francuski Slewowski מספר 5-6 (טלפון 14445) במלון Francuski בפנינת הרחובות Św Jana ו-Pijarska, במלון Royal (שהיה בבעלותו של המנוח פייבל סטמפל, ואת המסעדה ניהל ככל הנראה, פינדר – Finder).

בית קפה בפלנטי

בפלנטי המקיפים את העיר העתיקה של קרקוב, בין הרחובות Szewska ו-Szczepanska, היה בית קפה ובו אטרקציה מיוחדת. בימי ראשון לפני הצהריים היתה מנגנת כאן התזמורת הידועה של גדוד הרגלים ה-20, שנוסדה בשנת 1919 כתזמורת הצבאית הראשונה של צבא פולין (המנצח על התזמורת היה Szrajer). בית הקפה נסגר כמה שנים לפני מלחמת העולם השנייה.

Zakopianka

בית קפה נוסף בפלנטי, מול רחוב Potockiego (היום Westerplatte), היה זקופינקה. בבית קפה זה לא עודדו נוכחות של לקוחות יהודים.

בתוך "יאמה מיכאליקה" בשנות השלושים

בתי קפה ומסעדות בקרקוב של פעם

Statter

ברחוב סטארובישלנה שכנה מסעדת שטטר, שהתמחתה בסנדביצים, דג מלוח בשמנת וסלטים במיון. כאן אפשר היה גם לקנות שינקה.

Hirsch

אצל הירש ברחוב סבאסטיאנה אכלו מטעמים מהמטבח היהודי: רגל קרושה, געפילטע פיש, לביבות עם בצל, פול, דג מלוח וחמין.

Thorn

המסעדה של משפחת טורן שכנה בבית הפינתי שברחוב קרקובסקה, שלו כניסות מרחוב קרקובסקה, מייזלסה ואוגוסטינסקה. שם היו אוכלים תבשילים ביתיים: צ'ולנט, פלאצ'קי ומקנחים בדבש חם לשתיה. מי שהזמין כאן פלאצ'קי היה מקבל מעט פלאצ'קי על שתי צלחות, והמנה עלתה 70 גרוש.

Weissbrot

המסעדה הברשית של וייסברוט היתה ברחוב סטארובישלנה 26 פינת רחוב דיטלה. וויסברוט היה ידוע במיוחד בפלאצ'קי עם קישקה, ומאכלי בשר אחרים. מול קולנוע Uciecha שכן הסניף החלבי של וייסברוט.

Spira

שפירא שברחוב קרקובסקה 13 היה מלך הנקניקים ודבש לשתיה עם אגוזי יער. כאן היו אוכלים פלאצ'קי (מעיים) וקונים נקניקים מסוגים שונים, ובעיקר היה מפורסם המקום בזכות הסרוולט שהוגש שם.

Straussberg

ברחוב בוז'יגו צ'אלה אצל שטרסברג אפשר היה לקבל מנה גדולה של פלאצ'קי, ובתוספת גם שתי לחמניות.

Rubinfeld

לרובינפלד היו שני סניפים שבהם אפשר היה לקנות גלדות ועוגות: בסטארובישלנה ובפודב'זיה, - שהיה מאד פופולרי בין תלמידי הגימנסיה העברית. אלה היו מסתלקים בזמן השיעורים ומחפשים תלוישים מושלכים ברחוב.

♦ רק במחצית המאה ה-19 נפתח בית הקפה הראשון בקרקוב (בוורשה נפתח בית קפה כ-50 שנה קודם לכן), והיה זה בקומה הראשונה של בנין שכונה Tenczerowski בפנינת הכיכר המרכזית ורחוב Szewska, והיו בו שני חדרים.
♦ בקרקוב שלפני המלחמה היה ל"קרמובקה" מילוי לבן, ואילו ל"נפוליאון" - מילוי ורוד.
♦ קרמובקה עלתה 5 גרוש (לשם השוואה, נסיעה בחשמלית עלתה 20 גרוש, וכרטיס לסרט - 54 גרוש).

Hirom

ב"פיצוציות" של הירום ברחוב סטארובישלנה וברחוב סטרדום 6, אפשר היה לקנות עוגות וגלדות.

Leserowa Woda Sodowa

אצל לזר, ברחוב לוביץ 2 ובכיכר ולניצה 10 מזגו גוזז ומי סודה (מחירה של כוס סודה היה 5 גרוש) תוצרת המפעל של משפחת לזר "אלמה". ברחוב יוזפה 3 אפשר היה לקנות סודה וגלידה אצל לייב לזר.

Honig

המלך ה"איטלקי" ברחוב סטארובישלנה מכר סיידר נפלא מהחבית. מנה בגביע עלתה 10 גרוש והבונוס היה תלוש. עבור כל 10 תלושים היו מקבלים מנה חינם.

Wendum

המאפיה שכנה בפלאץ נובי, ושמה היה כשם המשפחה שהפעילה אותה. למאפיה זו היו מגיעים רוב יהודי קז'ימייז, מידי יום שישי בשעה שתיים או שלוש - על פי עונות השנה - ומביאים את סירי הצ'ולנט שלהם, עטופים בנייר אפור וקשורים בחבל. כל אחד קיבל פתק מסופר, שהעתקו הודבק על הסיר שנשאר במאפיה. בשעות הצהריים של יום השבת, בשעה 12 בערך, היו מגיעים למאפיה, מוסרים את הפתק הממוספר ומקבלים את הסיר של המשפחה.

Racja מחלבת

ברחוב סטארובישלנה.

Kleinzoller

מטעמים יהודיים, כמו כרוב כבוש עם תפוחי עץ כבושים, אפשר היה לאכול אצל קיינצולר שברחוב יוזפה.

לילי הבר

לקטה, אספה וערכה מתוך מספרי זיכרונות של חברי הקהילה וממקורות אחרים

משתתפים בצער המשפחה

ואבלים על פטירת חברתנו

פרלה שלו-פרנקל ז"ל

יחד עם המשפחה

ועם חברתנו מרים עקביא

אבלים על פטירתה של

לאה (לושה) שנער ז"ל

לבית וינפלד מקרקוב

בצער רב נפרדים מחברתנו

לאה (לושה) שנער ז"ל

לבית וינפלד מקרקוב

אשת אשכולות, אמא, מורה,
סופרת ומחנכת

חבריה מהגימנסיה העברית בקרקוב

ברכתו של הרבי

תוך כדי עבודה בחנתי את פני הרבי: לא יכולתי להסיר עיני ממנו. הוא היה אחוז מבוכה רבה, אולי בגלל גזירת פיאותיו וזקנו. דומה היה שטרם תפס מה אירע ומדוע הבריתו אותו בחיפזון כה גדול מעירו, בה ישב על כסא הרבנות משנת 1924 כיורש אביו. לעומת זה היו עיניו עיני אדם חסר פחד; עיניים שראו והבינו הכל...

כאשר כיליתי מלאכתי ביקש הרבי לשלם לי, אך סרבתי לקבל תשלום. אמרתי לו שעשיתי חובתי. אז בירך אותי שאלוהים יגן עלי ועל כל בני משפחתי, ואף נתן לי שטר של 20 זהוב (כלירה אחת) – כקמיע.

בדרכנו חזרה אל הגטו התחיל גולדפרב, שנמנה עם חסידיו של הרבי, להפציר בי שאמכור לו את שטר הכסף. טענתו היתה שאינני יהודי חרד, ואיזו תועלת תצמח לי מן הכסף? סירבתי. הסברתי לו כי השטר הוא מתנה אישית, והברכה שבו קשורה לאדם שקיבל אותה מידי הרבי. אמר מר גולדפרב: "אותך ואת בני משפחתך כבר בירך הרבי וברכתו תעמוד, ואילו השטר יכול להגן על משפחתי ועלי..." לא הצלחתי לשכנע אותו כי כך לא יעשה. גולדפרב אינו עוד בחיים ואף אני שכלתי את כל בני משפחתי, חוץ מאחותי. אולי, מי יודע, בזכות אותו שטר כסף?

אחר כך נודע לי כי הרבי הגיע בשלום לבוכניה ומשם הצליח להמלט, בעזרת חסידיו, לחוץ-לארץ ולבסוף הגיע לארץ-ישראל.

בסתיו 1943 חוסל גטו טרנוב. מעשרת אלפי היהודים שהיו בו אז הושמדו רבים. רק חלק קטן הועבר למחנה פלשוב שליד קרקוב, ואני בתוכם.

לפני שהועברתי מפלשוב למחנה אחר הטמנתי באדמת הצריף שבו התגוררתי את כל תעודותי בתוך צנצנת זכוכית. בתום המלחמה, כאשר חזרתי לפלשוב, מצאתי בקושי את המקום בו ניצב צריפי, כי כל מה שהיה במחנה נהרס עד היסוד. חפרתי זמן רב באדמה עד אשר מצאתי את הצנצנת בה היו תעודותי וכן השטר בן 20 זהוב של הרבי מבלי...

...ערב אחד בשנת 1942 נכנס אל דירתני בגטו, מר גולדפרב, אחד מעשירי טרנוב, וסיפר לי בבהלה כי לרבי מבלי אירע אסון. הוא אמר כי חסידיו הצליחו להוציאו ברגע האחרון מן העיירה הבווערת, להכניסו למכונית כדי להסיעו לבוכניה (שהיה בה אז מרכז לזיוף מסמכים ותעודות) ומשם להבריחו לחוץ-לארץ. אולם, בדרך התהפכה המכונית ונפלה לתוך תעלה, והרב ומלווהו נפצעו ודרושה להם עזרה רפואית.

הבעתי נכונותי להגיש עזרה לרבי. ידענו שנינו כי עזיבת הגטו בלי רשיון מיוחד מהגסטפו כרוכה בעונש מוות, אך במצב רוח של יאוש, ובחיים ללא מחר, לא היה ערך רב לחיינו. נטלתי, איפוא, את תיקי ובו כל הדרוש להגשת עזרה ראשונה, הורדנו את סימני ההיכר ויצאנו את הגטו בדרך סודית. ליד היציאה המתין לנו שליחו של הרבי, פולני-נוצרי.

שכרנו כרכרה והעגלון הפולני, שנמנה על מכרינו, הסכים להסתכן אף הוא, ולהסיע אותנו אל הכפר וולה רדז'ינסקה, לשם הובאו הרבי ומלווהו הפצועים. למזלנו שררה בחוץ עלטה כבדה ואיש לא הבחין בנו.

כתום נסיעה שארכה שעה לערך, הגענו למחוז חפצנו. מורה הדרך שלנו הוליד אותנו אל בית צדדי, שם הסתתר הרבי. בהכנסנו פנימה הבחנו בשני אנשים: האחד יהודי קטן קומה ורזה, והשני גבה קומה. מראשו ומידו של הרבי זב דם רב, בגדיו היו מלוכלכים בדם, וזקנו, פאותיו ושערות ראשו היו מגולחים, ולשם כיסוי ה"חרפה" הזאת עטף הרבי את פניו במטפחת צבעונית, כדרכם של אנשים הסובלים מכאב שיניים. גם בגדיו של היהודי השני היו מגואלים בדם, אך ניכר היה שהוא פצוע קל יותר.

בחדר שררה אפלולית, ורק נר קטן אחד דלק. ביקשתי, איפוא, להדליק כמה מנורות נפט, כדי שאוכל לאורן לבדוק את הפצועים. לאחר שניקיתי את ראשו של הרבי הבחנתי בפצע עמוק סמוך למצחו, ופצע עמוק נוסף בזרוע. תפרתי את שני הפצעים ופניתי אל הפצוע השני. תפרתי פצעו העמוק בכף ידו וחבשתי כמה פצעים שטחיים.

ד"ר יהושע הנדלר, מעריב 30.8.57

מי מכיר?
מי יודע?

תמונה קבוצתית של חברי קבוצת "עקיבא" צולמה בשנת 1934, לציון עשור להקמת התנועה.

לא ידוע לנו האם זו הקבוצה הקרקובאית או הקבוצה מבוכניה או שתי הקבוצות גם יחד.

האם מישהו יכול לסייע לנו לזהות את הקבוצה ולפחות אחדים מהחברים המצולמים?

אחרי שבעים שנה

גם היום, שבעים שנה אחרי, אני נשאלת את השאלה הבלתי אפשרית: איך יכולתם ללכת להשמדה "כצאן לטבח"? מדוע לא התגוננתם?

על שאלה זו אני יכולה לענות רק מנסיוני האישי.

השואה עבורי היא לא רק רעב ומוות. שואה היא משהו בלתי ניתן להבנה ולהסבר. גם הקומץ השפוי שנותר ושיקם את חייו וגם מחקרים אין סופיים של טובי המוחות העוסקים בנושא לא יכולים לתת תשובה לשאלה מה זו שואה.

1941: כשנפתח הגטו בקרקוב הייתי בת שתיים-עשרה, אבל ראיתי, שמעתי וחשתי בכל מה שקורה בגטו. בגטו לא מתו אנשים מרעב. מוסדות הקהילה היהודית תמכו וסייעו. נוראים היו הטרנספורטים שנשלחו מן הגטו ולנו הסבירו הגרמנים שאנשים אלו נשלחים למחנות עבודה.

עד 1942 איש לא שמע על אושוויץ או על יעדם האמיתי של המשלוחים – השמדה. וגם כשנודע הדבר מאוחר יותר איש לא האמין. כי איך אפשר להעלות על הדעת שצעירים וצעירות

יפים ומלאי-חיים נשלחים בקור רוח להשמדה? זה הרי לא יעלה על הדעת!

ב-1942 הגטו כבר היה סגור הרמטית. אי אפשר היה לברוח. ואם כן, לאן? העירה? שם הסתובבו חלאות אדם, אורבים ליהודים, תופסים אותם ומסגירים לגסטפו. והסתרת יהודים על ידי פולנים גררה הוצאה להורג של כל המשפחה. למרות שהיו גם מעטים שהסתכנו.

היתה התארגנות של קבוצת צעירים שניסו למרוד ולהלחם בגרמנים. היה להם מעט נשק. הם הספיקו להרוג מספר גרמנים ב"קפה צינגריה" בקרקוב, נתפסו, ורובם הוצאו להורג.

ב-1942 השתולל הגיהנום בגטו. באוקטובר אותה שנה התקיים טרנספורט גדול. משפחות שלמות נשלחו הישר למחנה ההשמדה בבלז'ץ. ולנו המשיכו לשקר שהם נשלחים למחנות עבודה. ברחובות שררה מהומת אלוהים וחוסר אונים. איש לא יכול היה לעשות דבר.

ב-1943 נשלחו שארית היהודים ילדים נקרעו מזרועות הוריהם. וההורים, שבורים פיסית ונפשית

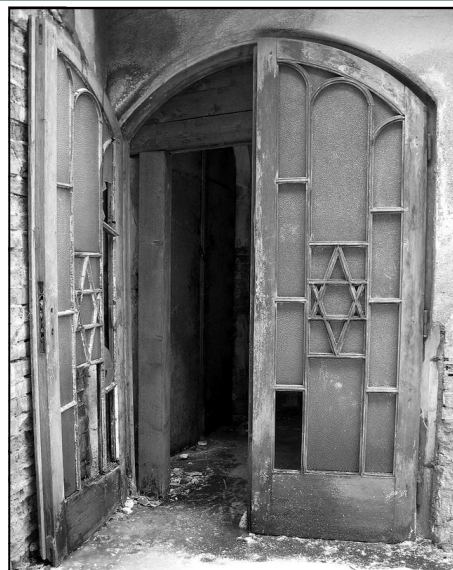
נשלחו לפלאשוב. בפלאשוב היינו רעבים ומוכים אך לא היה לאן לברוח. ראיתי נער בן שש-עשרה שניסה לברוח, נתפס ונתלה ברחבת המיסדרים. למען יראו ויראו. והגרמנים המשיכו במסכת השקרים. גם כשהגיע לפלאשוב טרנספורט מאושוויץ של נשים הונגריות שסיפרו לנו מה שקורה שם, סרב הרוב להאמין באמיתות סיפורי הזוועות.

1944 – בבירקנאו הוכנסנו לצריף גדול, היינו כ-1200 נשים. הס.ס. מנחת הורתה לנו להתפשט כליל. והשגיחה שנקפל ונסדר יפה את הבגדים כדי שנמצא אותם בקלות כשנצא מן המקלחות – כך אמרה. חמש דקות לפני שהשמידו אותנו בגז המשיכו לשקר לנו. מעולם לא חזרנו לראות את הבגדים שהסרנו. מרבית הנשים נשלחו למקלחות הגז. קומץ שרד את הסלקציה של מנגלה. עד היום אינני מסוגלת להאמין לא כזריות "האנושית" הזו.

שקרים, שקרים, שקרים עד נשימת החיים האחרונה. זו תשובתי.

אסתר שפגטור פרידמן

בית המדרש של מרדכי טיגנר ברחוב גרודצקה

בית המדרש ובית התפילה שבצידו הוקמו ברחוב גרודצקה 28-30 על ידי מרדכי מרכוס טיגנר בשנת 1913. המקום, שיכול להכיל כ-200 מתפללים, נועד לשרת בעיקר את היהודים שעסקיהם היו במרכז העיר. ב-1932 נחנך המקום מחדש, לאחר שיפוץ יסודי, בסגנון מודרניסטי עם כמה אלמנטים בסגנון ניאו, כמעט כל עבודות עץ החלון עם קטעים בצורת מגן דוד. אותו ארוע היה החזן ברוך פרבר עובר לפני התיבה והרב יוסף נחמיה קורניצר נשא דרשה במקום.

שמואל רוטברד, בספרו "פרשים ירוקים", מתאר את האווירה במקום: "...אווירת קודש אפפה את הנכנסים אל אולם התפילה. היא זרמה אליהם מפמפמטי הנחושת המבהיקים וממנורות הבדולח. האורות הודלקו יום קודם לכן, ביום ששי, בטרם כניסת השבת, והאירו את אולם התפילה באור בהיר. צמוד לקיר המזרחי ניצב ארון הקודש, סגור בדלתות עץ מגולפות ומכוסה בפרוכת כחולה ואדומה הרקומה בסמלים מוכרים. היה שם זוג אריות רקומים זהב, הניצבים זקורים על רגליהם האחוריות זה כנגד זה, וכפותיהם הקדמיות נשענות על לוחת הברית, רעמותיהם רקומות זה ב.

כיפור וראש השנה, היתה עזרת הנשים מתמלאת בקהל המתפללות וילדיהן הקטנים, והאולם הגדול היה נדחס בקהל גברים צפוף וחגיגי הניצב מתנדנד להתפלל תפילת מוסף. הילדים הגדולים יותר ניצבו ליד אבותיהם."

אחרי המלחמה נעזב המקום ומצבו הפיזי התדרדר. רק שני לוחות, אחד מהם הוא לוח שיש שחור לזכרו של מרדכי מרכוס טיגנר והשני, קטן יותר, הכולל רשימה של הנהלת בית הכנסת והבנאים שלה, שרדו והם מוצגים כעת בתערוכת קבע בבית הכנסת הישן בקז'ימייז'.

בית כנסת זה, למרות עיצבו המפואר, לא היה דומה לבית התפילה העתיק על שם רמ"א שבקז'ימייז', אף לא נחשב כמוהו בחשיבותו ובקדושתו. ההוא נבנה לפני מאות שנים, ושימש את אוכלוסיית החסידים הדתית-אורתודוקסית שהתגוררה סביבו בצפיפות ובעוני.

בבית הכנסת ברחוב גרודצקה התפללו סוחרים ובעלי מקצועות חופשיים שהתגוררו ברבעים הפולניים של העיר. זאת גם הסיבה שרק בחגים ומועדים קדושים ביותר, כמו יום

מעט חוויות מהמסע לפולין

לאחרונה זכיתי להצטרף למסע לפולין עם בית ספרי. המסע כלל חוויות רבות ומרגשות, ורציתי לספר על שתיים מהן.

בשבת היינו בעירו קרקוב, אותה הכרתי מסיפורים רבים של סבי יוסף.

טיילנו בשבת ברחובות קרקוב, התפללנו בבתי הכנסת והתרשמנו מיופייה של העיר ומהקהילה הפורחת שהייתה בה, ואף זכינו לקיים מנין קבלת שבת בבית הכנסת הגבוה (בו בדרך כלל לא מתפללים).

אך התפילה המרגשת עבורי הייתה דווקא תפילת המנחה בשבת בבית הכנסת אייזיק בר יקליש, שסיפור הצלתו לאחר השואה, בעזרת אחי סבי מאיר בוסאק, סופר בגיליון קודם של נוביני קרקובסקי.

בשבת בה ביקרתי בקרקוב, כ"ב בחשוון, פרשת חיי שרה, חל יום השנה ה-22 לפטירתו של מאיר בוסאק.

בתפילת מנחה שערכנו בבית הכנסת אייזיק זכיתי לעלות לתורה ולעשות לו אזכרה. זו היתה סגירת מעגל מרגשת, להזכיר בבית הכנסת אייזיק את זכרו של האיש שנולד ואהב את קרקוב, והיה שותף להצלת בית הכנסת ולהנצחת העיר ואנשיה, כשאתי נמצאים, גם אם לא ממש, אנשי משפחתי לדורותיה.

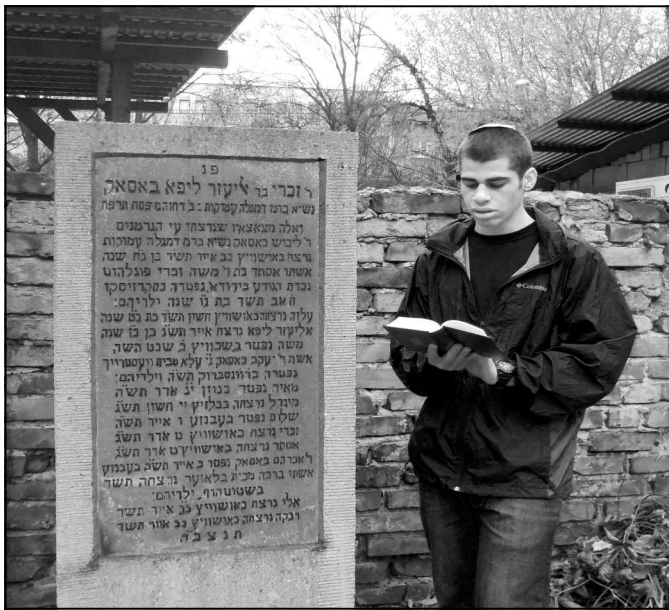
חווייה נוספת.

הורי הצטרפו אלי לשבת, להראות לי את רחובות קרקוב וקברי המשפחה.

כשהיינו בבית הכנסת הטמפל בסיור, סיפר אבי מעל במת הטמפל אודות האירוע (שמופיע גם בספר "בין צללי עיר") בו זכה דודו מאיר לברך, מעל במה זו ממש, את שרידי הקהילה ביום הכרזת המדינה.

ברגעים אלו הרגשתי את דודי מאיר בוסאק עומד לידי ומכוון אותי להמשיך את מורשתו ומורשת המשפחה.

עידו בוסק, נכדו של יוסף בוסק

המצבה של סב סבי בבית העלמין "החדש" ברחוב מידובה, וכך נכתב על עליה:

פ"נ ר' זכרי' בר אליעזר ליפא באסאק,
נשיא בדמ דמגלה עמוקות, ב' דחיה"מ פסח תרפ"ח
ואלה מצאצאיו שנרצחו ע"י הגרמנים:
ר' ליבוש באסאק נשיא בדמ דמגלה עמוקות
נרצח באושוויץ כ"ב אייר תש"ד בן נ"ח שנה
אשתו אסתר בת ר' משה זכרי' פוגלהוט
נכדת הנודע ביהודא, נפטרה בסקרזיסקו
ח, אב תש"ד בת נ"ו שנה וילדיהם:
עלזה נרצחה באושוויץ חשון תש"ד בת כ"ט שנה
אליעזר ליפא נרצח אייר תש"ב בן כ"ז שנה
משה נפטר בשכוויץ כ' שבט תש"ה
אשת ר' יעקב באסאק נ"י עלא מבית וועסטרייך
נפטרה ברוונסברוק תש"ה וילדיהם:
מאיר נפטר בגוזן, י"ג אדר תש"ה
מינדל נרצחה בבלז'י חשון תש"ג
שלום נפטר בעבנזע ו' אייר תש"ה
זכרי' נרצח באושוויץ ט אדר תש"ג
אסתר נרצחה באושוויץ ט אדר תש"ג
ר' אברהם באסאק נפטר כ' אייר תש"ה בעבנזע
אשתו ברכה מבית בלאזער נרצחה תש"ד בשטוהוף
ילדיהם: אלי נרצח באושוויץ כ"ב אייר תש"ד
רבקה נרצחה באושוויץ כ"ב אייר תש"ד
ת נ צ ב "

סרטים על קרקוב של פעם

באינטרנט אפשר למצוא מספר סרטים המספרים את סיפורה של קרקוב היהודית שלפני המלחמה. להלן כמה מהם:

קז'ימיז': www.youtube.com/watch?v=RnJfaoSAsWc ב-1936
9 דקות של קרקוב ב-1939: flix.tapuz.co.il/v/watch-1271299-.html
גטו קרקוב: www.youtube.com/watch?v=p4Pt7FEW4K8
ועוד תמונות מהגטו: www.youtube.com/watch?v=JeuAJpj9gTM
הצדעה לקרקוב: www.youtube.com/watch?v=rZC3NkreqOQ
יום שוק בקרקוב הכבושה: www.youtube.com/watch?v=0e6kb1WoH1o

עדויות של ניצולי שואה מקרקוב:

הלה שיפר-רופאייזן <http://www.youtube.com/watch?v=NgydhBXenhw>
יעקב הולנדר <http://www.youtube.com/watch?v=S-FZescRnkk>

פרופ' אלעזר שפירי: <http://www.yadvashem.org/yv/he/remembrance/multimedia.asp#!prettyPhoto/522/>

הגירוש מהגטו: <http://www.yadvashem.org/yv/he/remembrance/multimedia.asp#!prettyPhoto/526/>

קוראים כותבים

לפני כמה חדשים קראתי בעלון את עדותו של יהודה מימון, המספר שהפרופסור לכימיה, ישעיהו דרייבלט, יצר בגטו קרקוב רימוני יד עבור שתי המחברות. השאלה היא מאיפה היה בגטו חומר גלם לייצור רימוני יד. יתכן שיש לי תשובה לכך.

בקיץ 1942 הצטרפנו אחי משה ואני ל"חלוץ הלוחם". אחת המשימות שקיבלנו הייתה לנסוע לדירה של סוציאליסט פולני בשם רודניק, ברחוב ווילופולה 26, למסור שם מעילים חורפיים, ובחזרה קיבלנו קופסאות עגולות מפח, בגודל של דלי. פעמיים נסענו לשם, והצלחנו להבריח לגטו 4 קופסאות. אמרו לנו שיש בהן ריבה. 72 שנה לא הבנתי למה המחתרת הייתה צריכה ריבה. הרי קיבלנו את הקופסאות לא מסוחר של השוק השחור, ועובדה שלא חילקו את הריבה בגטו. עד הזמן האחרון לא הייתה לי תשובה. היתכן שזאת לא הייתה ריבה? אם מישהו יודע על העבודה של פרופסור דרייבלט בגטו אודה על עדכון.

יואל וולף 02-9931036
yoel.wolf@gmail.com

ב-26 בנובמבר 1942 גורשתי מגטו קרקוב אל מחנה הריכוז אושוויץ, ויחד עמי גורשו עוד כ-60 יהודים מהגטו. אני מנסה לאתר את עקבותיהם של מי מהם. האם מישהו שרד? אודה על קשר.

מיכאל זמציק
zaczek@attglobal.net

נה חרשה החלה ואנו
מבקשים להקדים
לחלום דמי חרש
2015 בסק 150 n

לחלום המחאה לת.ד.
17209 תל אביב 6117102
לחלום דמי חרש
בנקאית
לחלום דמי חרש
2167/89 בנק
אילאד (13) סניף 079

כהונתו זו מונה למנכ"ל המגבית היהודית המאוחדת בישראל. בשנים האחרונות כיהן כסגן יו"ר הנהלת איל"ר, הארגון היהודי העולמי להשבת רכוש המטפלת בהשבת רכוש יהודי שאבד בשואה, ובשנת 2003 קיבל את אות יקיר ירושלים. הותיר אחריו את אשתו ג'ון, ארבעה ילדים ונכדים.

נפתלי לאו לביא ז"ל

מרבית יהודי העיר לטרבלינקה, ושם ניספו. אמו, חיה, נרצחה בראוונסבריק. בנובמבר 1944 נשלחו נפתלי ואחיו ישראל מאיר, לימים – הרב הראשי לישראל – שהיה צעיר ממנו ב-11 שנים, למחנות הורטנסיה וצ'נסטוב, ובתחילת 1945 פונו למחנה הריכוז בוכנוולד, ושרדו את השואה.

באוקטובר 1945 עלה לארץ-ישראל יחד עם אחיו באוניה, ונעצרו על ידי הבריטים במחנה המעפילים בעתלית. בשנים 1956-1970 היה כתב "הארץ", וביוולי 1970 מונה לדובר משרד הבטחון ומאוחר יותר השתתף במשלחת ישראל לקמפ דיוויד. בשנת 1981 מונה לקונסול ישראל בניו יורק, ועם סיום

חברנו, נפתלי לאו לביא, ניצול שואה, עיתונאי, דיפלומט ואיש ציבור, נפטר בגיל 88. נפתלי נולד ב-1926 בקרקוב למשפחת רבנים ידועה. בילדותו נדד יחד עם משפחתו, בעקבות מינוי של אביו, הרב משה חיים הי"ד, לרב של ערים שונות באירופה. עם פרוץ מלחמת העולם נכלאה המשפחה בגטו של פיוטרקוב, שהיה הגטו הראשון בפולין הכבושה (נפתח ב-8 באוקטובר 1939). ביולי 1941, כשהיה בן 15, נשלח עם קבוצת פולנים לא יהודים לעבודות כפייה בבנייה במחנה אושוויץ, אך הצליח לברוח בתוך משאית מזון וחזר לפיוטרקוב. באוקטובר 1942 גורשו אביו ואחיו שמואל יצחק, יחד עם

מלכת הקוסמטיקה והגיס מוכר הביצים

הלנה רובינשטיין, נולדה בשם חיה, והיתה הבכורה במשפחה בת שמונה בנות. הוריה היו גיטל שיינדל זילברפלד מקרקוב ונפתלי רובינשטיין בן לובל ומלכה מדוקלה.

הלנה נולדה בשנת 1870 (או 1872) ונפטרה ב-1965 והמשפחה התגוררה בכרך שרוקה. האב היה חנווני, והמשפחה חיה בעוני רב.

אמא גיטל שיינדל נהגה ל"נדנד" לבנותיה שעליהן לטפח את שערן ופניהן, כדי למצוא שידוך טוב שיאפשר להן חיים נוחים יותר. וכך, גם כשהייתה חיה הקטנה עייפה מיום עמל לא הזניחה את טיפוח הופעתה החיצונית.

בשנת 1896 עזבה חיה את הבית והגיעה לאוסטרליה, לביתו של אחי אמה, כשבמזוודתה צנצנות של קרם פנים שרקחה אמה כדי למנוע נמשים על עור פניה החיוור של הבת. והשאר הוא היסטוריה.

חיה שינתה את שמה להלנה, צרפה לעסקיה שתיים מאחיותיה, והחלה לייצר קרמים בעצמה. כך הייתה ליצרנית הראשונה של מוצרי קוסמטיקה בעולם, ולאשה הראשונה שהיתה מולטי מליונרית.

אחותה רחל, הצעירה ממנה ב-5 שנים, נותרה בקרקוב ונישאה למשה דוד קולין מצי'נסטוב. את פרנסתו מצא קולין בבית מסחר סיטונאי לביצים, ברחוב יוזפה 13, אותו נהג לפקוד רק פעמים שלוש בשבוע, בשעות הבוקר, כדי לחלק ביצים ללקוחות ברחבי העיר.